

De laatste

stadskan?

Ze behoren tot de mooiste in hun soort, maar ze zijn bijna allemaal verloren gegaan: de achttien 16de-eeuwse tinnen stadskannen van Nijmegen. Een van de twee bewaard gebleven exemplaren bevond zich al in de collectie van Museum Het Valkhof. Dankzij de steun van de Vereniging Rembrandt heeft het museum nu een tweede exemplaar uit dit Nijmeegse ensemble kunnen aankopen.

NIEUWE AANWINST

Stadskan van Nijmegen

Gerrit de Leeuw

1574. Tin, H 68,5 cm

Bijdrage: € 10.000 vanuit het Eleonora

Jeuken-Tesser Fonds

MUSEUM HET VALKHOF, NIJMEGEN

Aangekocht met steun van de Vereniging Rembrandt (mede dankzij haar Eleonora Jeuken-Tesser Fonds) en particulieren.

De kan is niet alleen in kunsthistorisch opzicht een hoogtepunt op het gebied van het tin uit vroeger eeuwen, het is ook een historisch topstuk voor Nijmegen. Op het deksel staat een leeuwtje als schildhouder van het wapen van Nijmegen. Ook op de buik is het stads-wapen aangebracht. De kan is gemerkt met een gekroonde roos en de initialen van de maker, tinnegieter Gerrit die Leuw (Gerrit de Leeuw). Hij kreeg in 1574 de opdracht van het Nijmeegse stadsbestuur om achttien stadskannen te maken. De kannen die het stadsbestuur ongeveer dertig jaar eerder had laten gieten voor het bezoek van keizer Karel V aan Nijmegen, werden voor deze gelegenheid omgesmolten.

Gerrit de Leeuw kreeg bij het vervaardigen van de kannen hulp van verschillende ambachtslieden. Er werd een speciale stenen vorm van de kan gemaakt. Meester Thomas Steinhouwer leverde hiervoor de Avendersteen, een zachte en goed te bewerken blauwe steensoort uit de buurt van de Franse stad Avesnes. Johan Kistemaecker maakte een houten vorm voor het hengsel van de kan. De fijnere bewerkingen, zoals het snijden van vormen voor het stads-wapen en het leeuwtje op het deksel, werden uitgevoerd door goudsmid Gerrit van Sambeek. Die onderdelen werden later verguld. Over Gerrit de Leeuw is weinig bekend, al blijkt uit de stadsrekeningen dat hij ook een trompet heeft gesoldeerd voor de nachtwaker van de stad.

WIJN ALS GESCHENK

De met wijn gevulde kannen werden door het stadsbestuur gebruikt om wijn uit te schenken tijdens officiële gelegenheden, en ze werden aangeboden aan bijvoorbeeld schuttersgilden of prominente gasten en hun gevolg. Men kreeg dan niet de kannen zelf, maar de hoeveelheid wijn die erin zat. De wijn werd vervolgens overgeschonken in kleinere schenkkannen. In vergelijking met andere stadskannen zijn de twee Nijmeegse exemplaren met 68,5 cm relatief groot, maar de inhoud is minder indrukwekkend. In de Nijmeegse kannen past 3,5 liter wijn, terwijl de iets hogere en bollere Amsterdamse exemplaren een inhoud van 10,6 liter hebben. Toch blijkt uit de archieven dat de wijn ook in Nijmegen rijkelijk heeft gevloeid.

De stadskannen werden meestal gevuld met witte rijnwijn, geproduceerd op de hellingen van de Rijn of in de Elzas. Rijnwijn was lange

tijd de hoogst gewaardeerde soort, omdat de kwaliteit beter was dan die van de meeste Franse wijnen. Nijmegen speelde vanaf de 14de eeuw bovendien een belangrijke rol bij het vervoer van rijnwijn naar Dordrecht, waar de meeste wijn verhandeld werd. Nijmeegse handelaren kochten wijn in Keulen en verscheepten die naar Dordrecht. Ook het plaatselijke schippersgilde profiteerde volop van de handel en stond dan ook bekend als een van de rijkste Nijmeegse gilden.

ENIGE KAN IN PARTICULIER BEZIT

Stadskannen zijn gemaakt en gebruikt van de late middeleeuwen tot aan het einde van de 18de eeuw. Daarna raakte de gewoonte om stadskannen aan te bieden in onbruik. De traditie om wijn te geven als dankbetuiging leeft nog altijd voort. Een fles wijn is aan het eind van het jaar immers een veelgekozen relatiegeschenk.

In de loop der jaren belandden veel stadskannen in de smeltoven, waarna het tin als grondstof werd hergebruikt. Daardoor heeft slechts een fractie van de tinnen kannen de 21ste eeuw gehaald: er zijn 81 stadskannen uit zeventien steden bewaard gebleven. Alleen Amsterdam, Leiden en Oudenaarde hebben nog zeven of meer stadskannen, en in Maastricht staat het volledige ensemble van achttien stadskannen nog altijd te pronken in het stadhuis.

De bewaard gebleven kannen, die in de meeste gevallen in het bezit van de stad zijn gebleven, bevinden zich tegenwoordig allemaal in musea of stadhuizen. De onlangs verworven Nijmeegse stadskan vormde jarenlang de enige uitzondering. De kan was een van de belangrijkste stukken in de verzameling van Fred Hubert, lid en oud-medebestuurder van de Nederlandse TinVereniging. Hubert kocht de stadskan in 1994 bij een antiquair in Antwerpen die het object als een gewone 'Duitse' wijnkan beschouwde. Hij realiseerde zich onmiddellijk dat hij een bijzondere vondst had gedaan. Ruim 25 jaar later deed zich de unieke kans voor om ook deze laatste kan uit particulier bezit aan het openbaar kunstbezit toe te voegen. Nu prijken de twee stadskannen samen in Museum Het Valkhof, als getuigen van de rijke Nijmeegse drankcultuur. \

Yvette Driever
Conservator Oude kunst en cultuurgeschiedenis
Museum Het Valkhof

Literatuur

J.F.H.H. Beekhuizen, Ph. Probst & H.B. van Wijk, *Tinnen stadskannen in de Lage Landen: Hoe wijn gepresenteerd werd*, Ridderkerk 2016.

M. Beukers, *Wijkronieken: Twintig eeuwen Nederlanders en wijn*, Utrecht 2018.

B. Dubbe, 'De Nijmeegse tinnen stadskan (1574)', *Numaga* 31 (1984), pp. 11-14.

B. Dubbe, 'Drank, drinken en tin. De vondst van een tweede Nijmeegse stadskan', *Van tin gegoten, uit tin genoten*, tent. cat. Rotterdam (Museum Boijmans Van Beuningen) 2004, pp. 6-15.